

לאה גולדברג

ספר | סרט | מבחר שירים

האור בשולי הענן

ספר | גדעון טיקוצקי

לאה גולדברג בחמישה בתיים

סרט | יאיר קדר

מבחר שירי לאה גולדברג

מארז ייחודי לכבוד יוצרת ייחודית, בשנת המאה להולדתה.
במארז החגיגי שלושה מפתחות לעולמה של לאה גולדברג, שטבעה את חותמה על התרבות
הישראלית:

הספר האורז בשולי הענן מאת גדעון טיקוצקי מציג את יצירתה ואת חייה של לאה גולדברג במבט
פנורמי ומעמיק, המחדש גם לביקאים בכתיבתה. עשרים פרקי הספר נעים על הציר הכרונולוגי
והנושאי כאחד ומקשרים בין שלל הסוגות בהן יצרה. הספר עשיר בדימויים חזותיים שחלקם
מתפרסם כאן לראשונה: כתבי יד ומכתבים גנוזים, קטעים מספרי ילדים נשכחים ועוד.

הסרט התייעודי לאה גולדברג בחמישה בתים מאת יאיר קדר מספר את סיפור חייה ויצירתה
דרך חמישה בתים, ובאמצעות שיחות עם מכריה, חומרי ארכיון ותצלומים, שירים ופזמונים, קטעי
טיפוגרפיה ווידאו-ארט. כל אלה יוצרים חוויה של היכרות קרובה עם סיפור חייה הסוער של האישה
שבחרה בעברית, והשהעברית בחרה בה. הסרט הופק בידי שירות הסרטים, הקרן החדשה והרשות
השנייה.

מבחר השירים שבסוף הספר מחזיק כעשירית משיריה הלייריים של לאה גולדברג וכן שירי ילדים
אחדים. זהו מבחר מייצג מכל התקופות, לפי סדרן, ובו שירים נודעים רבים ("ימים לבנים", "ולא
היה בינינו אלא זוהר", "פזמון ליקינתון" ואחרים). לאה גולדברג החשיבה עצמה בראש ובראשונה
כמשוררת וזהו אפוא לב יצירתה.

גדעון טיקוצקי חקר את יצירתה של לאה גולדברג וערך אחדים מכתביה, בין השאר את הרומן הגנוז
שלה אבדות.

יאיר קדר הוא במאי ויוצר של סרטי תעודה בתחומי החברה והתרבות שהוקרנו בפסטיבלים בינלאומיים
ברחבי העולם. כפרויקט "העברים" שיום הוא מתמקד בביוגרפיות של סופרים ומשוררים עבריים.

הוצאת הקיבוץ המאוחד
ספרית פועלים

0 031000547 4
דאנאקוד 31-5474
המחיר 128 ש"ח

האור בשולי הענן / גדעון טיקוצקי

הספר והתקליטור רואים אור בתמיכת:

מרכז הספר והספריות בישראל (ע"ר)
המפעל ליוזמות חדשות בספרות העברית
בסיוע מנהל התרבות, המחלקה לספרות

מדינת ישראל
משרד התרבות והספורט

קרן יד הנדיב

לאה גולדברג נראה שנים

העמותה להנצחת לאה גולדברג ויצירותיה (ע"ר)

מרכז נפת חירי (תל אביב)
אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר)
THE HEBREW WRITERS ASSOCIATION IN ISRAEL

מכון גנויים על שם אשר ברש לחקר תולדות הספרות העברית בעת החדשה
מיסודה של אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

הסרט לאה גולדברג בזמישה בתים, בסדרת "העברים" – בתמיכת:

ה א ו ר ב ש ו ל י ה ע נ נ

היכרות מחודשת עם יצירתה וחייה של לאה גולדברג

גדעון טיקוצקי

הוצאת הקיבוץ המאוחד – ספרית פועלים

LIGHT ALONG THE EDGE OF A CLOUD

Introduction to Lea Goldberg's Oeuvre

by Giddon Ticotsky

עיצוב וסידור: סטודיו מיכל ודקל

עריכת לשון: לאה שניר

מהדורה שנייה, הדפסה שלישית, אוקטובר 2011

© All rights reserved by

Hakibbutz Hameuchad-Sifriat Poalim Publishers Ltd.,

P.O.B. 1432, Bnei Brak

Tel.: 03-5785810, Fax: 03-5785811

Printed in Israel, 2011

© כל הזכויות שמורות להוצאת הקיבוץ המאוחד – ספרית פועלים

ת"ד 1432, בני ברק 51114

טל' 03-5785810, פקס' 03-5785811

אתר ההוצאה: www.kibutz-poalim.co.il

תל אביב, תשע"א, 2011

תוכן העניינים

9	במקום הקדמה	1
13	מבעד לפשטות	2
19	שייכת או לא שייכת?	3
23	תעודת הזהות התרבותית של לאה גולדברג	4
29	ביכורי יצירתה	5
33	בארץ: "יחדיו"	6
39	"התקופה המעצבת" בארץ	7
47	לאה גולדברג האחרת: הכתיבה ה"קלה"	8
57	בלב החבורה	9
61	"אחר כך מתבגרים ואיש־איש פונה לדרכו"	10
67	בבוקר אלול	11
73	גשר על פני התהום	12
79	"העיר תלך בעקבותיך"	13
89	שברי סערה	14
99	"הכאב של שתי המולדות"	15
105	בין אשליה לבין מציאות	16
109	הידידה מרחוב ארנון	17
137	"האין זה מוזר? וגם יפה?"	18
145	שארית החיים	19
155	מילים אחרונות	20
157	לקריאה נוספת	I
158	נקודות ציון מרכזיות בחיי לאה גולדברג וביצירתה	II
168	מקורות	III
188	מבחר שירים	

חיבור זה נסמך על ספרות המחקר העשירה שנכתבה על אודות יצירתה של לאה גולדברג. מראי מקום מפורטים צוינו ברשימת המקורות בסוף הספר. כל ההדגשות, אלא אם צוין אחרת, הופיעו במקור. תודתי לעוזי שביט, לטוביה ריבנר, לעפרה יגלין, ליפעת וייס ולחמוטל ברייזוסף, ששיחותי אתם על לאה גולדברג ליוו אותי במהלך העלאת דברים אלה על הכתב, והן עוד נמשכות. תודה גם לשתפי ליצירת הספר והמארוז: יאיר קדר, דקל בוכרוב, ד"ר עידו בסוק, אברם קנטור, דליה צם ומשה סקאל. סיועם הנדיב של ספרנים, ארכיונאים ומנהלי עיזבונות הוא שאפשר להעשיר את הספר במיטב הדימויים החזותיים הנקשרים ליצירתה של לאה גולדברג. שמותיהם ושמות המוסדות מופיעים בעמ' 184, וכבר כאן ראוי לציין את עו"ד יאיר לנדאו, הממונה על עיזבונה של המשוררת, אשר עומד גם בראש העמותה להנצחתה; את הצוות המסור של ארכיון "גנזים" שבו מופקד עיזבונה; ואת יהודית יפה, אלמנתו של חוקר הספרות א"ב יפה ז"ל. המקורות לדימויים מפורטים אף הם בסוף החיבור. מירב המאמצים נעשו כדי לאתר את בעלי הזכויות בתצלומים ובדימויים האחרים – הערות והארות בנושא שתקבלנה בברכה ותוטמענה במהדורות הבאות.

לאה גולדברג

לאה
גולדברג

לאה גולדברג

מוזרה וזרה עד לתמוה
 תמונתה לי – וכה מוכנה.
 חלמתיך חור וגבוה
 כלילה לאור לבנה.

כל הערב תהיה מסגרת
 ולא תפתח עוד דלתי.
 ודאי גם אנוכי אחרת
 מכפי ששערת אותי.

את כל פנסיו כבר הוקיע
 הלילה לזכר יומי.
 נדמה לי: אתה עוד תופיע
 בדמות שנבא חלומי.

שיר זה עשוי להמחיש היטב אחדים מן היסודות המונחים בשורש שירתה המוקדמת של לאה גולדברג: הדוברת בשיר מצפה לאהובה כשהיא מסוגרת בחדר, שכל אחד מפריטיו (התמונה, הדלת) מדגיש עבורה את בדידותה ביתר שאת; ציפייתה לאהוב נכזבת בין השאר כיוון שהיא עצמה השתנתה במהלך ההמתנה הממושכת לפגישה; ואף על פי כן, השיר נחתם בתקווה לעתיד, למרות האכזבה בהווה: "נדמה לי: אתה עוד תופיע / בדמות שנבא חלומי".

אלא שהשיר, שנכתב ב־1935 – השנה בה התפרסם ספר ביכוריה, טבעות עשן – לא חובר בידי לאה גולדברג: זוהי פרודיה על שירתה. הטקסט הזה מלגלג בהומור על שירי האהבה המלנכוליים־רומנטיים שכונסו באותו ספר ומציג אותם במשתמע כפשטניים וכבנאליים.

שלונסקי בפרז, 1930; גולדברג
בליטא, ערב עלייתה ארצה, 1934

מחבר הפרודיה הוא לא אחר מאשר אברהם שלונסקי, עמיתה של גולדברג לחבורת היוצרים המודרניסטים בארץ, "יחדיו", ומי ששקד על הוצאת ספר ביכוריה לאור, זמן קצר לאחר עליית המשוררת ארצה. בכל פרודיה יש גרעין של רצינות ואמת; ואמנם כבר כאן מתגלם כפל הפנים שעתיד ללוות את התקבלות יצירתה של לאה גולדברג במרוצת השנים הבאות: בצד הערכה לכתיבתה המודרניסטית, שבשנות השלושים של המאה הקודמת הייתה חלק מן "הגל החדש" בספרות העברית (לצד יצירתם של שלונסקי, נתן אלתרמן ואחרים), נתפסה שירתה של לאה גולדברג כמסתגרת בדל"ת אמותיה, וככזו ש"שרה שירים רבים על נושא אחד ויחיד: ייסוריה של אהבה שלא באה על סיפוקה". כך כתב נתן זך בשעת "חילופי המשמרות" בשירה העברית, בשלהי שנות החמישים של המאה הקודמת, ומעניין שכבר חצי יובל לפניו הושמעה אמירה דומה מאוד לזו באחת הביקורות הראשונות על טבעות עשן. דווקא בשל הפופולריות שלה ובשל שפתה הפשוטה, תפסו רבים את שירתה כ"לא מתוחכמת" וכנטולת ברק אינטלקטואלי. והנה, בעשורים האחרונים זוכה יצירתה של גולדברג להערכה מחודשת, ותופסת את המקום הראוי לה גם באקדמיה: המגמות העדכניות בשיח המחקרי והמגדרי מעלות על נס דמויות של נשים ייחודיות כמותה – אמנית אינדיבידואליסטית בחברה גברית-קולקטיביסטית; אישה שקשרה את חייה ואת יצירתה במפעל הציוני אולם סירבה להיענות לצו השעה ולהתנתק מנטלית מאירופה ומתרבותה. הודות לנסיבות חיצוניות אלה, הביוגרפיות וההיסטוריות, זוכה כיום יצירתה לערך מוסף. כדוגמה לכך ניתן להביא את ספר הפרוזה הראשון של גולדברג, מכתבים

מנסיעה מדומה (1937). זהו ספר בוסרי מעט – גולדברג פרסמה אותו כשהייתה בת עשרים ושש בלבד – והוא זכה לתגובות צוננות בשעתו, בין השאר בשל אופיו הקוסמופוליטי, שהיה זר מאוד לזרם המרכזי של הספרות העברית הארץ-ישראלית בת הזמן; אבל דווקא בשל כך מעניין לקרוא בו מחדש כיום, תוך מודעות לפגמיו המסוימים, ולהתרשם מן האומץ שמחברתו הפגינה כשהצהירה בו בגלוי על משיכתה העזה לאירופה – הצהרה שלא עלתה בקנה אחד עם האתוס הציוני, קל וחומר בשעה קשה ליישוב בארץ ישראל (מאורעות הדמים של 1936-1939).

עטיפת המהדורה המקורית, 1937